

BEVEZETÉS

Miért írtam a könyvet? Miért egyedül? Fejtegetések az idő múlásáról.

Az idő múlik, visszafoghatatlanul. Eközben sok minden történik, olyasmi is, ami visszavonhatatlan, megállíthatatlan, befolyásolhatatlan.

Az idő maga semleges. Neki mindegy, hogy múlik. Az ember néha észreveszi, s így szól: „Ó, mennyi idő elmúlt már!” Ilyenkor nem is gondolja komolyan, csak arról beszél, hogy ennyi idő volt, és most már emennyi van. Néha alig feltűnő dolgokon veszi észre az ember az idő múlását – fehéredik a haja, például. Ráncosodik az arca, például. De ez nem az idő miatt van, hanem mert kiszárad a bőre, ilyesmi. Ilyenkor ráken egy réteg krémet, és azt hiszi, ezzel megállította a ráncokat. De titkon azt gondolja, hogy megállította az időt. Hiú remény.

Már körülbelül húsz, vagy inkább huszonöt éve annak, hogy Japánban voltunk. Ez egy emberöltő, vagy manapság már csak egy fél emberöltő, ha létezik olyan. „Már húsz éve dolgozom ugyanazon a munkahelyen! Hát nem rémes?” – szokták mondani.

Ha utánaszámolunk, mennyi is? Az jut eszembe, amit Japánról szóló első könyvünkben (Laczkó Zsuzsa – Radnai Tamás: *Levelek Japánból – Paprikás-*

krumpli, evőpálcikával, Babits Kiadó, 1993) írtam arról, hogy mikor fejeztem be az egyetemet. Ez a látszólag egyszerű kérdés is mennyi bizonytalanságot takart! Más jön ki, ha az utolsó vizsgám időpontját nézem, más, ha az abszolutórium megszerzését, más, ha az államvizsga időpontját, és megint más, ha a diploma keltét. Nem beszélve az olyan, ide nem illő léhaságokról, mint az utolsó buli vagy a nagy dínomdánom, amivel a befejezést ünnepeltük. Mindmegannyi külön dátum. Nehéz dönteni, mi számítson. Lehet áltatni magunkat azzal, hogy „az attól függ, mit akarunk”. Nem függ attól. Az idő csak múlik, és közben különböző időpontokat generál. Mi pedig megtapadunk egyiknél vagy másiknál, és ragaszkodunk hozzá.

Jól hangzik, hogy húsz év elmúlt. Nem? Gondoljunk csak Alexandre Dumas regényére, a *Húsz év múlva* címűre. A három testőr öreg már, de még elég jó formában vannak ahhoz, hogy újabb küldetést hajtsanak végre. A küldetés sikerül, a regény nem annyira. Gyengécske lett. Hiába, elmúlt az idő. Vagy vegyük Clint Eastwoodot. Most volt 80 éves az öreg színész, és még mindig az igazság bajnoka. De már fárad, problémái, konfliktusai vannak. Nem mintha nem lettek volna korábban is, de vagy megoldotta őket, vagy átlépett rajtuk.

Tehát: mennyi is az annyi? 1987 szeptemberében mentünk ki először Japánba. Ahhoz képest most, 2010 júliusában, már csaknem 23 év múlt el. Ha abból indulunk ki, hogy mikor jöttünk haza (1989 márciusa), az kevesebb, mint 21 év. Ha ahhoz mérjük, amikor másodszor mentünk ki – 1990 márciusa, ez bizony már

csak alig 20 év. És ha az első könyvünk megjelenését számítjuk (1993), még kevesebb, már csak 17 év körül tartunk. De ki akarja ennél pontosabban meghatározni? Miért is kellene?

Egy dolog viszont hozzá tartozik az időhöz: minél több telik el belőle, annál inkább mindegy, hogy 20 vagy 23 év. Viszont annyi minden történt ezalatt! Rendszerváltás. Munkahelyeink változtak. Megnőttek a gyerekek, szép szál legények. Elvégezték az iskoláikat, beleértve az egyetemet is. Zoli a doktoriját írja, Miklós elszántan dolgozik egy multicégnél, és nagyon büszke, hogy el tudja tartani a családját. Bizony, felesége van, és már megjött a második gyerek is. Az első unoka is már majdnem hároméves. Itt számít az idő: nem mindegy, hogy kétéves és egy hónapos vagy kétéves. Mert ezen múlik, hogy Dani mond-e már összefüggő mondatokat vagy csak szavakat. És persze Zoli is megnősült, ők Angliában élnek – hoppá! Mi történt? Bejött egy másik szál, Japán után Anglia... Ott még nincs gyerek, de ami késik, nem múlik. Az idő halad. És persze én is nyugdíjban vagyok már, miközben dolgozom továbbra is: megalapítottam (persze befektetőtársaimmal együtt) egy céget, amely a Hungary Network szépen csengő nevet érdemelte ki, és informatikai fejlesztésekkel foglalkozik. Ez a cég most 16 éves. Zsuzsa évekig kis-vállalkozás-fejlesztési tanácsadással foglalkozott pályakezdők vagy éppen idősek, nők, romák, bármiféle hátrányos helyzetűek számára a SEED – Small Enterprise Economic Development – Alapítvány keretében. A betűszó összeolvasva „mag”-ot jelent angolul. Amiből a növény kisarjad. Ma már ő is nyugdíjas.

Elkalandoztam. Az egyik érdekes téma az, hogy mit változott Japán az elmúlt 20-23 év alatt. Mert persze Japánban is zajlottak dolgok. Ebből a szempontból mindegy, hogy két-három évvel később vagy előbb van-e: a jelentős változásokhoz szélesebb időtáv kell. Ezt kísérem meg – többek között – leírni.

Forrásom van bőven, én magam. Megbízható, hiteles forrás. Az elmúlt húsz évben legalább 15-20-szor voltam Japánban. Már fel is hagytam a számolással. Egy-két évente mindenképpen utaztam, előfordult, hogy egy évben kétszer is. Ezek általában rövidebb utak voltak, egy hét, tíz nap, két hét. Egyszer összejött három hónap, még a korai időszakban (1995-ben), amikor Miklós 13 éves volt – vele utaztunk, kettesben. Emlékszem, mennyire megijesztettem azzal, hogy lazán megmutattam neki, hogy ő 3 hónapos vízumot kapott, én viszont féléveset. Mondtam, hogy nem probléma, őt felültem a gépre, és hazajön egyedül. Rémesen megijedt, mi lesz vele egyedül azon az úton, nem fog-e elveszni? Megnyugtattam, hogy csak vicceltem. Hitte is, nem is. De túléltek, az alatt a három hónap alatt befejezte a japán iskolát, hazajöttünk. Mert, persze, mondanom sem kell, ki nem hagytunk volna még egy kis japán suliba járást.

Van egy szép emlékem arról az útról. Sokáig dolgoztam, késő estig, mint általában. Ezt Miklós nem viselte túl jól. Érthető – egyedül volt, egy mozgékony gyerekek ennél nincs rosszabb. De esténként kárpótoltam. Akkor már egyszerűbb volt internetkapcsolatot teremteni a hazaiakkal. Bementem a laborba, Miklós jött velem. Este 11-kor leültünk a Macintosh gép elé és bejelentkeztünk.

Ez eddig rendben volt. De, éppen nyár közepe lévén, Zsuzsáék evezni voltak a Tiszán. Ott pedig semmi sem volt, nemhogy internet. Szerencsére mégis megoldottuk: egyik barátunknak volt egy laptopja, amit magával vitt az evezéshez. Ecce homo! Barátunk ül a csónakban, egy szál fürdőgatyában, egyik kezében evező, másikban a laptop. Legalábbis én így képzeltem. Nem álltam messze az igazságtól. Mi ültünk a laborban, ők pedig álltak a semmi közepén, a Tisza töltésén, egy lappal és egy mobiltelefonnal, és megvolt az internetkapcsolat! Ez manapság már nem újdonság, bár ilyen extrém körülmények között viszonylag ritka – de akkor, 1995-ben, fantasztikus volt! Jöttek-mentek az üzenetek a Tisza elhagyott, szinte lakatlan helye és a meglehetősen sűrűn lakott Tokió között. Azóta ez is változott. Ma már 4G-s telefon kell Tokióba, a 3G már nem is működik. Vízum sem kell, ami óriási könnyebbség. Hol van már az az idő, amikor az egy évvel korábban megkért vízumom pont egy nappal késte le az utazásom tervezett időpontját, mint 1987-ben! Azóta a politikai hangulat is megváltozott, Japánnal soha ilyen jóban nem voltunk, mint most. Lehet, kérem, jönni-menni. Mindössze pénzkérdés!

Miklós fiamnak persze alig két évvel később, amikor először ment ki Angliába, már nagy volt a szája. A repülőtéren kiszúrtunk egy családot, ahol egy nagyobbacska lány készült ugyanarra a gépre. Gondoltuk, összehozzuk a gyerekeket, és a nagylány majd vigyáz a kisfiúra. Egy pillanat alatt megfordult a dolog. A lány, aki soha nem utazott még, nagyon tanácstalan volt. Miklós elkapta: „Erre gyere!” – és már el is tűntek. Ő vigyázott a nagylányra.

Ennyi a bevezető. Erről fogok mesélni. Milyen Japán most vagy tíz éve vagy tizenöt éve? Hála a rendszer-váltásnak és a fogyasztói társadalom beköszöntének, már nem lesz olyan lényeges, hogy mit lehet kapni. És az árak is meglepőek lesznek. A divat is változik, még-hozzá úgy, hogy miközben közel kerül Európához (a globalizáció megteszi hatását), el is távolodik tőle. A kis különbségek felnagyítódnak, fontosak lesznek.

Közben rólunk is lesz szó – mit változtunk, mit nem változtunk, milyen a világ körülöttünk. Hogyan látjuk most Japánt, és milyen a viszonyunk hozzá?

Még két dolgot szeretnék megmagyarázni. Miért egyedül írtam ezt a könyvet? Amikor eldöntöttem (végleg, hiszen már dédelgettem a gondolatot régen), hogy újabb könyvet írok Japánról, szokás szerint Zsuzsához fordultam:

– Te, írok egy könyvet Japánról. Csatlakozol?

Hosszú hallgatás volt a válasz. Majd:

– Írjál!

– És csatlakozol?

– Nem. Én már nagyon régen voltam Japánban, talán 1994-ben. Nagyon kevés élményem van, keveset tudnék hozzáadni. Inkább írd meg egyedül!

Nagyot nyeltem. Komoly feladat. Képes leszek rá?

– De legalább elolvasod?

– Hát persze – mondta. – Ki is javítom benne a hibákat. De hogyan készülsz rá?

– Ó, már van egy tartalomjegyzék, egy vázlat, egy sereg dolog átgondolva, már meg is fogalmaztam...

– Igen, és olvasol is? – Hiába, ő a rutinosabb író. Ez a rutin bizonyára nagyon hiányozni fog nekem. De

sebaj, majd *gambarimaszu!* Ha még emlékeztek erre a mondásra.

– Naná, idáig már én is eljutottam.

Picit szomorkodtam, de döntenem kellett – nem hagyhatom, hogy elveszen a sok újabb tapasztalat. Feltétlenül meg kell írni. Döntés az döntés: vágjunk bele! Talán lesz még sikere ennek a könyvnek is, mint az előzőnek volt. És – titkon reméltem – Zsuzsa segítségével mégis megkapom.

A másik mondandóm a tegeződés. Könnyű volt az előző könyvben – ott leveleket írtunk, természetesen tegeződve. De ne is haragudjatok, én nem tudok másképpen szólni a barátaimhoz. Valaki azt mondta: „Ez komolytalan! Nem vagy Te az IKEA!” Ez igaz, nem is akarok az lenni. Tegeződni sokféleképpen lehet, mint ahogy magázódni is. Én a baráti hangnemet szeretném használni, és az élesen elválík az IKEA-tól. Kérlek, nézzétek el nekem – a legjobb szándék vezérel.

Ezek után mi sem természetesebb, hogy könyvem ajánlom Zsuzsának, akit még mindig nagyon szeretek; Zolinak és Miklósnak, akik sok okos tanáccsal láttak el, miközben drukoltak, hogy elkészüljön ez a könyv, és akik mindig is a legkedvesebb társaim voltak az elmúlt húsz évben; valamint Daninak, aki jót nevetett a „japán” szón, bár még nem értette, mit jelent; viszont egyből megtanulta, hogy *sinkanzen*; Dávidnak, aki, míg én írtam, egész nap csak aludt, de hisz még csak féléves; valamint Ágnesnek és Annának, fiaim gyönyörű és okos feleségeinek. Nem maradhat ki a sorból könyvem számos szereplője sem, akik – tudtukon

kívül – hozzájárultak a könyv megírásához. Hálás vagyok nekik, legyenek bár japánok, magyarok vagy amerikaiak.

Budapest, 2010. július 17. – 2011. augusztus 5.

A fugu

Hallottatok-e már a *fuguról*? Magyarul gömbhálnak nevezik, alakja pedig megfelel a nevének. Ez a hírhedt-híres halfajta sok idegességet képes kiváltani. Nem is csoda, hiszen ártatlan külseje ellenére nagyon mérgező. A bőre alatt helyezkednek el azok a mirigyek, amelyek halálos mérget termelnek. A húsa viszont nagyon finom. Szeretik is a japánok, dacolva a veszéllyel, ami rájuk leselkedik.

Ám a gömbhalat meg lehet fosztani halálos mérgétől! Az erre képzett mesterszakács éles késével lehántja a hal bőrét, persze vigyázva, hogy a mérges helyeket véletlenül se érintse meg – ha ez előfordul, bizony a halat ki kell dobni, kimosni gyakorlatilag lehetetlen. A fugut csak olyan szakács bonthatja, akinek erről vizsgálja van, hiteles és tanúsított, hogy képes a fugu megpucolására és főzésére. Ha úgy tetszik, ez egyfajta speciális ISO. A japánok, akik olykor még babonások is, nagyon félnek a fugutól, de mivel finom, félelmüket legyőzve, próba-szerencse alapon nekilátnak. Kicsit hasonló a helyzet, mint nálunk a mérgező gombával. A hivatott gombavizsgálóknak pecsétetes írásuk van arról, hogy meg tudják különböztetni a mérgeset a nem mérges gombától. Ha az ember elviszi egy vizsgálóhelyre, és van bizalma abban, hogy az ott fellépő gombaszakértő valóban a helyzet magaslatán áll, akkor nincs probléma. A fuguval viszont nem az a gond, hogy a mérgező fugut meg kell tudni különböztetni a nem mérgezőtől, hiszen nem mérgező nem létezik. Itt a testének egy darabját

kell kivágni, és ha az nem sikerül, akkor a fogyasztónak annyi. Mégis, két dolog győz: a bizalom és az, hogy a fugu tényleg nagyon finom. Tehát a szó szoros értelmében halált megvető bátorsággal kell rendelkezni, de ha ez megvan, akkor nagy élményben lesz részünk.

Én már többször ettem fugut. Egyszer, még húsz éve, Nagojában, ahol állítólag a legfinomabban készítik el. Ezt le is írtuk előző könyvünkben, most csak azoknak a kedvéért elevenítem fel, akik esetleg nem olvasták volna. Konferencián voltunk, és a haverok meghívtak egy fuguvacsorára. A vacsora előtt mondtam szegény Ohtaki szenszeinek, hogy hova készülök. Nagyon jól reagált: „Tamás, nem mehetsz el! Még nem tartottad meg az előadásodat. Hogy gondolod? Először tartsd meg, utána nem bánom, menjél fugut enni.” Ellene vettem, hogy nem lesz semmi baj. Mire ő: „Azt sosem lehet tudni. És ha meghalsz, ki fogja megtartani az előadást?” Én mondtam, hogy akkor talán ő dobja be magát. Jött a válasz: „Nem, ezt nem teheted meg. Menj, és szépen tartsd meg az előadásodat, utána már nem érdekes, akár meg is halhatsz a fugutól.” Így is történt. Tartottam egy elég jó előadást, majd lakmároztam egy jót a fuguból. Mivel ennek már húsz éve is elmúlt és még mindig élek, bátran állíthatom, hogy Ohtaki aggodalma alaptalan volt. Nem hallottam arról, hogy valaki a fugu miatt ilyen hosszú ideig agonizált volna.

A másik eset most volt, tavalý. Vakita volt a tettes. Igazán kitett magáért! Évivel voltam – meg is állapítottuk, hogy ha most valami történik velünk, akkor bizony az a Hungary Networkre nézve végzetes kimenetelű. Valahogy a családunk miatt nem aggódtunk annyira.

Végül is aggódnak ők, nem igaz? Évinek egyébként három gyereke van, a legkisebbik, Zsuzska akkor kb. kétéves volt, a két nagyobbik már kamasz. El fogja őket látni a férje – így Évi. Az én felnőtt fiaim jól elvannak, a két unokát pedig ellátja a nagy család, ahol több a nagyszülő, mint az unoka – nem is beszélve a szülőkről. Zsuzsa meg majdcsak kiheveri. Vakita tulajdonképpen egy nabevacsorára invitált, kedvenc barátjéhez, akié az étterem. De kiderült, hogy fugumenü is lesz. Egy ilyen estét nem szabad kihagyni! Pedig hideg is volt, sokat kellett gyalogolni, és már késő is volt – manapság már meggondolom, hogy nekivágok-e.

Némi bolyongás, keresgélés után megtaláltuk a helyet. Útközben talákoztunk néhány fiatallal, akik az utcán lődörögtek. Meg is kérdeztük tőlük, hol van az étterem. Nem tudták, de érdekelte őket, mit fogunk enni. És ott, az utcán, kialakult egy jó kis kérdezz-felelek találgató játék. „Na és mi lesz a menü?” – kérdezték. „Mit gondoltok?” – lett a válasz. „Szusi” – így ők. „Nem nyert” – hangzott az értékelés. „Pedig az jó! Akkor *tempura*.” – „Ez sem jó” – hangzott a válasz. A srácokat egyre jobban elfogta a vetélkedők hangulata. „Mi lehet?” Eszükbe jutott egy segítő kérdés: „*O-szake* is lesz?” „Lesz, bizony!” – válaszoltuk. „Akkor biztosan *o-szoba*” – ami éppen lehetett volna, a tésztára lehet jókat inni, de nem az volt. Most már egészen felfokozott izgalom volt jelen. „Áruljátok már el!” – kérlelték. „Nabe!” – hangzott az egyszerű válasz. A fiúk nagyon jelentőségteljesen nézegettek minket, biztosítottak arról, hogy nagyon finom lesz, és amikor odébb mentünk, még akkor sem hagyták abba a tárgyalást arról, hogy a nabe

milyen finom. Hideg ide, hideg oda, én már olyan éhes lettem, hogy csak arra tudtam gondolni.

Így érkezünk meg az étterembe. Szokás szerint kicsiny és egyszerű étterem volt, vagy 6 emberre méretezett helyiség. A fogadópultnál állt két férfi meg egy nő. A két férfi mosolygott, meghajolt, beszélt néhány szót Vakitával, bemutatkoztak, majd elvonultak dolgozni. Vakita bemutatta őket: az egyikük volt a tulaj férje, a másikuk egy alkalmazott. Azonnal előkerült egy fénykép, a horgászok elengedhetetlen játékszere – egy dokumentum, amelyik igazolja, hogy az illető személyesen egy óriási halat fogott ki. A hal le volt fényképezve, valóban nagy volt – majdnem akkora, mint az ember. Részletesen elmesélték, hogyan történt a nagy esemény. Tipikus horgásztörténet volt. Közben a hölgy, aki szintén bemutatkozott, tüsténkedni kezdett. Először sört hozott, természetesen, utána kikérdezett bennünket, hogy mit eszünk, mit iszunk? Én, mint rutinos japán kocsmázó, mindenütt a jó választ adtam, nehogy zavarba hozzam őket azzal, hogy olyant kérek, ami nincs. Hálásak is voltak érte.

Később kiderült, hogy bármit kérhettünk volna, a menü már előre el volt döntve. De az etikett úgy kívánja, hogy azt a vendég találja ki. Mi pedig kitaláltuk. A legnagyobb dicsőség az volt, amikor eszembe jutott, hogy de megennénk azt a nagy halat, amit fogott a szakács! Nagyon megörültek neki! Ugyanis a dolog úgy volt elrendezve, hogy pont azt a nagy halat főzték meg nekünk. Spontán módon, mondhatnánk.

Először egy kis szasimit kaptunk. A hölgy tálalta fel. Ő egyébként végig velünk volt, egy asztalnál ültünk és

egyfolytában beszélgettünk. Közben sem tétlenkedett. Ha valakinek a tányérjáról elfogyott valami, azonnal pótolta. Ha kifogyott a sör (később a szaké), utána-töltött. Végigkérdezte, ki kicsoda, mit csinál, mi szél hozta Japánba, hogy tetszik Japán stb. Elég intelligens társalgó volt, mindenhez volt egy jó szava, és a szavai jól passzoltak a témához. Ilyennek képzeltem el a gésákat. Amikor kifogytunk az ételből és a témából, akkor megint elővette a fiúkat és bemutatta őket. Ki mióta van itt, mi az eredeti foglalkozása stb.

Két fogás között következett a fényképezés. Ez mindenütt elmaradhatatlan. Amikor már mindannyian meg voltunk örökítve, a hölgy bejelentette, hogy mostantól érkezik a vacsora. Mintha eddig nem ettünk volna.

Tény, ami tény, aznap jól bevacsoráztunk. Különbéféle fogások jöttek, sorban, egymás után. Mind nagyon finom volt. De már kicsit kezdtünk jóllakni. A hölgy pedig csak folytatta, mesélt, nevetett, kicsit unszolt minket, de inkább csak rábeszélt. Amikor pedig már végképp azt gondoltuk, hogy nincs már tovább, akkor hozták a fugut! Még hozzá többféleképpen elkészítve: főzve, sütve, párolva. A fugu mennyei volt. Csak meg kellett kóstolni, és máris értettük, miért vállalják az emberek még a halál kockázatát is. Sok finom halat ettem már, de ehhez fogható még nem. Az ember bevette a szájába – és az elolvadt.

De ezzel még nem volt vége. Amikor már azt hittük, végképp nincs semmi más hátra, bezárjuk a partit, még hátra volt egy fogás. A hölgy tésztát hozott be. Ezt a tésztát *ramennek* hívják, metélt, széles, hosszú, leveses. Ránéztem, és meg voltam győződve arról, hogy ezt

már nem bírom megenni. Tévedtem. Meg tudtam enni, nagyon is.

Másnap viszont étkezésre gondolni sem tudtam.

Okonomijaki

Magyarul: a sült, ahogyan szereted. Találó a neve! Még most is, ha csak gondolok rá, összefut a nyál a számban.

Évivel voltunk Japánban, s egyik este, amikor csak úgy bóklásztunk ide-oda, már némileg éhesen, egyszer csak megláttam egy hirdetést, amire ki volt írva, hogy *okonomijaki*. Mondtam Évinek, térjünk csak be ide! Az étterem egy épület harmadik emeletén volt, Sindzsukun. Ez az a hely, ahol Japánban minden fiatal megfordul. Esznek, isznak, jól érzik magukat, ártalmatlanok. Nyüzsgő, zsúfolt hely az egész környék, fényesen megvilágítva. A mi éttermünk is egyike volt az eldugott, kicsiny helyeknek Japánban, amit csak az vesz észre, aki nagyon keresi, vagy az, akinek felhívják a figyelmét rá, természetesen.

Felmentünk az étterembe, nagy tömeg volt. Ilyenkor az ember megáll és vár. A pincérek rohangálnak, intézkednek, és két perc múlva már van is asztal számunkra! Fel sem ocsúdtunk, már ültünk is. Évi kíváncsian tekintett ide-oda, próbált barátkozni a környezettel, de nem sok időt kapott. Már hozták is a leveshez valókat. Megkérdezték, hogy mi akarjuk-e elkészíteni, vagy rájuk bizzuk? Azt válaszoltam, hogy magunk, de kérünk segítséget. Nagyon jó válasz volt – ez így remekül

működött. Odahordták a hozzávalókat, meggyújtották a spirituszlángot, megmutatták, hogyan kell beolajozni a sütőt és hogyan kell kivakarni majd a maradékot, majd ránk bízta a dolgot. Ez innen már működött is.

Az okonomijaki káposztaalapú étel. A káposztát vékony csíkokra vágjuk, mint mindent. Ezt rakjuk bele az olajba. Rákerül az apróra vágott hús, egy tojást is ráütünk, némi zöldség és a *jaki-szoba*, vagyis a sült tészta (még csak majd lesz sült tészta), némi fűszer, és uzsgyi! Ez is, mint Japánban minden, pillanatok alatt elkészül, finom, semmi különös hacacaré nincs vele. Elkészül a sült tésztás káposztás hús, a tojás is megsül, megrendeljük az elmaradhatatlan sört, és már ehetjük is. Igen, ez az, amit úgy lehet szeretni! Igen, ezután még a tíz ujjunkat is megnyalnánk, ha kézzel ennénk, nem pedig pálcikával.

Az ember eszik, jóízűen és nyugodtan. Pedig lökdösik jobbról-balról. Szűk a hely. Egymás után jönnek az újabb és újabb vendégek. Aki pedig kész van, az feláll és távozik, s kifelé menet fizet. Jóllakottan és nagyon jó érzéssel eltelve.

Egy japán panzió

A világ számos szállodájában voltam már. Voltam Malajziában olyan helyen, ahol a legnagyobb emlékem a repülő csótányról szól. Voltam New Yorkban olyan helyen, aminek az alapterülete egy négyzetméter volt, ennyire sikerült összeszorítani. Azonkívül,

hogy a szálloda maga egy egy négyzetméteres lábon állt, amúgy elég méretes volt. Voltam a világ – szerintem – legolcsóbb szállodájában, ahol a szoba díját 100 forintból ki lehetett fizetni (vigyázat, csalok, ez még a rendszerváltás előtt volt, és az NDK-ban, ma már ilyen ország nincs is). Voltam a szerintem legdrágábban is – ezt le sem írom, mert attól tartok, hogy holnap már ennek pusztá említéséért is kirabolhatnak. Voltam olyan helyen, ahol az a tény, hogy a cipőmet kipucolhatta, hihetetlen boldogsággal töltött el egy embert (Kínában), és megint egy másik szállodában, ahol az illemhely és az étel-előkészítő abban különbözött, hogy volt köztük egy félembernyi magasságú fal. Az egyik oldalán hámozták a krumplit, a másikon volt a piszoár (Szingapúr). Az egyik ablakból lélegzetelállító panoráma nyílt (Ausztriában), a másiktól egy téglafalra láttam rá (szintén New Yorkban). Voltam olyan helyen, ahol minden elektronikus és automatikus volt (mondanom sem kell, hogy ez Japán volt), és olyan helyen is, ahol semmi modernség nem látszott (talán érdekes elmondanom, hogy ez is Japánban volt). A tanulság az, hogy szálloda nagyon sokféle van. Azért van egy nagy, közös, összetéveszthetetlen élmény a szállodákban: mindent fizetni kell. Ez valahogy világszerte egyforma. A kérdés csak az, hogy mennyit és milyen pénznemben, mit kapok a pénzemért? Egy kulcsot. Ami addig az enyém, amíg fizetek. A szálloda lényege a kulcs. Ha minden fölösleges szolgáltatást, mindazt, amiért nem

fizetünk, kikapcsolunk, marad egy dolog, és ez a szoba kulcsa. Ez az, amire vigyázni kell azért, mert ha nem találjuk meg az ellenőrzéskor, akkor sokkal többet kell fizetnünk. Ez az, amit semmilyen körülmények között nem pakolhatunk el a bőröndünk mélyére. Nem vihetjük haza, hogy megmutassuk a kisfiunknak: „Nézd csak, fiam, milyen szép kulcsot hoztam külföldről!” Egy dolgot persze megtehetünk, ha van kedvünk, hogy lefényképezzük, feltéve, ha tud makrót fényképezni a kameránk. Szívünk joga. Egy fényképpel úgyszem megyünk semmire.

Az átlagos japán szálloda nagyon egyszerű. Jellemző rá, hogy nehéz megtalálni. Ez azért van, mert nem hivalkodó, nem csillog-villog, a célnak megfelel, de semmi több. Általában egy többemeletes épület, valahol elbújtatva a többi többemeletes épület között. A neve persze rendesen ki van írva a bejáratnál, azt nem titkolják el. De ebben sincs semmi hivalkodás.

2009-ben, amikor Évivel együtt voltunk Japánban, kerestük a szállodánkat. Kalauzunk, egy kinn dolgozó magyar kolléga, aki lefoglalta nekünk, egy rajzolt térképre hivatkozott, amit a kezében szorongatott. Igen ám, de az ilyen térképekre legalább két dolog jellemző: az egyik, hogy az északi irány, ha be is van jelölve rajtuk, mindig másfelé mutat. Nincs az a megszokás, mint az európai térképeken, hogy észak felfelé van. Tehát forgathatod a térképet, amíg csak meg nem találsz, hogy merre van észak, és akkor jöhet az „előttem van észak, hátam mögött dél” kezdetű versgyakorlat. Ezen a térképen az északi irány még csak be sem volt jelölve.

A másik probléma a térképekkel tartalmi. A kezdő Japán-látogató attól kapna idegbajt, hogy egy sor minden van felírva, ami mind olvashatatlan, mert japán betűkkel van. Ez persze minket már nem ijesztett meg, mert tudtuk, hogy ha mást nem is, de a térképen lévő írásjeleket össze tudjuk hasonlítani az utcákon lévőekkel, ennyire már tudunk olvasni. Gond csak akkor van, ha az utcanevek nincsenek kiírva. Ami viszont tény.

Végül megtaláltuk. A kulcs ott volt a postaládában, egy levélke kíséretében: „*Welcome in Japan!*” A kulcs nyitotta is a lakásajtót, amikor bementünk, nem szállt ránk a rendőrség, hogy elfogja a fránya külföldi betörőket, minden működött.

A szállásról előzőleg nem tudtuk, kiféle-miféle. Lehetett volna magán szállás, szálloda, akármi. Végül is a középútnak bizonyult: egy panzióféle volt, takaros berendezéssel. Minden a helyén, semmi nem hiányzott. A konyhában evőeszközök, poharak, edények, nyugati stílusban, de nem hiányzott a vízforraló és a rizsfőző sem. Rongyok, deszkák, tisztítószerek, és természetesen egy ikebana, meglehetősen szép virágköltemény. Két szoba, mintha tudták volna, hogy különmű vendégeik lesznek, akik nem egy pár – lehet, hogy tudták, de az sem lett volna baj, ha nem tudják, külön helyzetek is adódnak az életben. Rengeteg információs füzetke – ez elmaradhatatlan Japánban. Nehogy ne informálódj arról, hol vagy, mi van a közelben, és hogyan lehet elutazni, mit kell csinálni tűz esetén (érdekes, hogy a földrengés mostanában már mintha nem lenne annyira téma). Hogyan kell telefonálni, hogyan tudsz külföldi állomást hívni, hogyan tudsz

segítséget kérni. Végül a legfontosabb (nekem az volt), hogy mikor és mit lehet reggelizni – ez mindig kérdés Japánban. Bár a válasz legtöbbször nagyon egyszerű, azért ehhez is kell egy kis pluszinformáció. Ezt itt, ezen a helyen úgy oldották meg, hogy – sehoggy. Gondoskodj magadról, ahogyan tudsz. Azért nem lett volna ez Japán, ha nem segítettek volna – volt egy lista a közelben található, reggelit is felszolgáló kávéházakról. Így végre megnyugodhattunk, minden el volt rendezve, álomra hajthattuk a fejünket.

Másnap reggel megjött a tulajdonos hölgy e-mail-je, ezenkívül telefonált is, és valódi postai levelet is küldött. A témája az volt, hogy hogyan és mikor fogunk fizetni. Nagyon aggódhatott szegény! Két napba telt, mire megnyugodott. Addigra ugyanis fizettünk. A dologban az volt a szép, hogy soha nem láttuk az illetőt. Azt sem tudom, hogy fiatal vagy öreg, fekete a haja vagy barna (gyanítom, hogy fekete lehet, ugyan miből gondolom?), egyáltalán: már megfogant az agyamban az is, hátha nem is nő. Bár ez Japánban szinte kizárt. A kommunikáció köztünk mindig két téma körül forgott: az egyik, hogy hogyan fizessünk (be kellett dobni egy borítékba a pénzt, és behelyezni a postaládába), illetve hogy amikor elhagyjuk a lakást, hova tegyük a kulcsot (ki nem találjátok, azt is borítékba, postaládába). De végül is minden működött, sőt, mondhatom, jól működött. Kicsit zavart a személytelenség, hiszen éppen ez az, amit korábban mindig szerettem Japánban – megismerni az új arcokat, beleélni magunkat mások lelkivilágába. Kárpótolt viszont

az, hogy nem volt semmi helye az alkunak. Sőt megmondták, mennyit fizessünk, és annyi. És ez az annyi bizony elég sok volt.

...és a Fudzsi sem változott

Három éve a japánokat nagy izgalomban találtam. Azon töprengtek, hogy mi lesz, ha kitör a Fudzsi. Nem értettem igazán a kérdést, mire elmagyarázták. A Fudzsiról mindenki úgy tudta, hogy egy alvó vulkán. Nem szokott kitörni, és ez így megy már vagy háromszáz éve. Ebből sokan arra következtettek, hogy soha nem is fog már. Megmarad egy kialudt, öreg tűzhányónak. Mint egy kihűlt kályha.

Azért így is szép. Különlegessége, hogy nagyon magas: 4000 méter, és másik különlegessége, hogy egyedül áll, körülötte közel és távol nincs semmilyen másik hegy. Ettől lett Japán szimbóluma. Sajátos, kúpos formájára mindenki vissza tud emlékezni, aki egyszer látta. Egy magányos vulkán a lapos vidéken igazán feltűnő. Nem tudok mást mondani rá: izgató, érdekes. Az ember olyan lény, aki nem hagy ki semmit. A Fudzsi környékét is belakta, persze. A kis faházak felkúsztak az oldalán egészen magasra – ameddig csak tudtak, ameddig fel tudták vinni a fát és más építőanyagot. Ahogy megyünk felfelé, a házak lassan elfogynak, és átadják helyüket a növényzetnek, ami egy darabig még kitart, azután már csak a hó marad. Mert bizony, 4000 méter már olyan magasság, ahol az örök hó fogad bennünket.

Az emberek, akik megmásszák a Fudzsit – hiába, az ember minden hegyet megmászik –, rendszerint este, szürkület után indulnak el. Sötétben kapaszkodnak fel a hegyre. Ezt nagyon is alapos okból teszik: mire felérnek, már virrad, és állítólag nincs szebb, felemelőbb látvány, mint a felkelő napot nézni a Fudzsi tetejéről. Ezt kell elérni. Nem kis munka, de megéri. Minden évszakban, minden nap emberek tucatjai kaptatnak felfelé ezért a látványért. Egy 4000 méter magas hegyre felmászni nem kis sport, de megcsinálható. A Fudzsi nem a Himalája. Amatőrök, kevésbé edzettek is nekivágnak, akik még nem másztak fel egyetlen hegyre sem. Ráadásul a Fudzsi maga is készséges: vannak lankás lejtői, kevés olyan helye van, amihez emberpróbáló erőre van szükség. A Fudzsira felmászni sport, még hozzá elég könnyű sport. És ha vannak is nehezebb szakaszok (különösen a vége felé), a hegy bőven kárpótolja a turistákat. A látvány, a kaland leírhatatlan és pótolhatatlan.

A Fudzsi alsóbb részeire még buszjárat is visz. Az úgy nevezett „ötös megálló” az a hely, ami fölé már nem megy jármű. Ez körülbelül a hegy egyharmadánál van. Itt még különösebben hideg sincs, egy pulóver megteszi nyáron, télen persze jobban fel kell öltözni. Az ötös megállónál még vannak boltok is. Egy étterem, amelyik mindig tömve van, emléktárgyak tömkelege, mint oly sok helyen Japánban, ahol meg lehet venni az *omijagét*, azokat az apró kacatokat, amelyek a Fudzsira emlékeztetik az embert, ha végre visszatér a lakóhelyére. Az ötös megállónál szálloda is van – azok részére, akik túl korán indultak el, hogy megpihenjenek egy kicsit, vagy azok részére, akik túl korán fordultak vissza. A kiszolgálás,

mint Japánban általában, nagyon jó. A Fudzsi egyébként is kiváló támpont turistáknak. Az olyanoknak, akik nemcsak a Fudzsihoz jöttek, vagy hosszabb időt is el akarnak tölteni itt. A Fudzsi mellett van a Hakone nemzeti park, szafariparkkal és más érdekességekkel. Ha pedig dél felé indulunk, könnyen elérjük a tengert, és ott is találunk magunknak rekreációs és szórakozási lehetőségeket. Szóval a Fudzsi nagyon lényeges látványosság és kirándulóhely. Mivel pedig lényegében Japán közepén található, még inkább vonzza a turistákat északról és délről is. Megközelíthető busszal, vonattal, sőt, még a sinkanzen is a Fudzsi mellett robog el – igaz, kicsit távolabbra már. De arra kiváló alkalmat ad, hogy miközben arrafelé elszárgul, az utasai megcsodálják a lankáit, hófödte hegycsúcsát és a körülötte fekvő, szinte teljesen sík vidéket.

Nos, 2005 lehetett, amikor kitört a nagy izgalom. A Fudzsi, hogy, hogy nem, füstöt kezdett eregetni, majd gyanús morgások jöttek a mélyéből. Igen, a vulkán életre kelt! Nem ő volt az egyetlen. Mint később megtudtam, a földrengéskutatók már régóta tudták, hogy valami készül. Pontos előjelei voltak. Az ugyanis, hogy a Fudzsi egyedül áll, nem jelenti azt, hogy ténylegesen egyedül is van. Sőt, négy vulkáni hegycsúcs is van a környezetében, csakhogy azok már nem Honsú szigetén, a mai Japán területén vannak, hanem odébb, úgy 100–400 km-re. De ezekre senki nem gondol, mert lakatlan szigeten vannak, illetve amelyik lakott, az is jelentéktelen, aprócska sziget. Pedig a négy sziget egy egyenes vonal mentén helyezkedik el, csak éppen közöttük van a tenger. Néhány halász jár arra, ők azok, akik megcsodálják a vulkánokat.

Az történt, hogy ezek a kis szigeteken fekvő vulkánok, csodák csodájára, aktivizálták magukat. Az átlagember akkor még nem is sejtett semmit. A hírek is alig foglalkoztak velük. Jelentették, hogy a falucska lakóit ki kellett költöztetni, mert a vulkáni hamu elborította a szigetet. 2-300 emberről van szó, akik már bizonyára megszokták, hogy olykor el kell menniük. A másik sziget vulkánja nagyobb erővel mozgatta meg a japánok fantáziáját: ő teljesen ledobta a tetejét, amikor kitört, teleszórta lávával, hamuval a környéket, nagyokat dörgött és fújtatott, de csak azt érte el mindezzel, hogy a halászhajók kissé távolabb horgonyoztak le tőle. Azt pedig, hogy ezek össze lennének kötve, senki nem gondolta, ha gondolta is, nem nagyon mondta, és az okos emberek a tévében szintén hallgattak a dologról.

Ám amikor a Fudzsi is elkezdte köpködni a lávát és furcsa morgásokat hallatott, már volt reakció. A földrengekutatók elkezdtek számításokat végezni, modelleket gyártani arról, mi is történik tulajdonképpen. A kérdés hirtelen túlmutatott a turisták kedvenc helyének problémáján. Gondoljunk csak bele! A Fudzsi mintegy 70 km-re van Tokiótól, s ha egyszer kitör, akkor a főváros is veszélybe kerülhet. Nem beszélve arról, hogy bár úgy látszott, hogy a földrengéses övezet (az új földrengések övezete) észak–dél irányban húzódott, így bőven elkerülte Tokiót, de az ördög soha nem alszik. Az ördög pedig tipikusan olyan helyen lakik, ahol láva folyik, kénköves patakok csörgedeznek és köpködik a bűzös, izzó köveket. Szóval jó lesz vigyázni.

A sokat próbált japánok, akik ugyan minden földrengéskor szörnyen megijednek, tudják, miről van szó.

Éppen ezért olyan ijedősek. Az 1923-as nagy kantói földrengés még benne van a kollektív emlékezetben. Akkor 150 ezer ember halt meg, s Tokió nagy része összedőlt. Kő kövön nem maradt, legfeljebb csak kénkövön. Azóta Tokió felépült, mi több, kiterjedt, nagyobb lett, s bár évente ezer kisebb-nagyobb földrengést regisztrálnak, ezzel együtt lehet élni. Amikor néha a rengés kicsit nagyobb a szokásosnál, az okoz egy kis riadalmat, de azután megnyugszanak a kedélyek, s az emberek élnek tovább megszokott életüket.

Most viszont más volt a helyzet: mindenki izgatott lett. Az izgalom oka pedig az volt, hogy a Fudzsi úgy, ahogyan van, Japán egyik szimbóluma. Minden gyerek le tudja rajzolni az alakját, fényképek ezrei, ha nem milliói rögzítik a formáját. Mi lesz, ha kitör a Fudzsi? Nem is a várható áldozatok száma izgatta őket, az előre úgyis felbecsülhetetlen. Ami igazán foglalkoztatta őket, az volt, hogy milyen lesz a Fudzsi alakja, ha kitör? Tudjuk, hogy minden vulkánból, ha kitör, leválik egy darab, leviszi a feltörő láva, és a kísérő földrengés is átalakítja a hegyet. Hogy fog kinézni az új Fudzsi? Fog-e hasonlítani a régire? Mekkora darab tűnik el belőle? Eltűnik a teljes hósapkája, vagy sem? Ilyen és ehhez hasonló kérdések foglalkoztatták a lakosságot. Ha lehet, az eddiginél jóval többen kerekedtek fel, hogy megnézzék, még utoljára megmásszák a hegyet, s bár a rendőrség figyelmeztette a lakosságot a lehetséges veszélyekre, rá sem hederítettek.

Azután, mint rendesen, ez is elmúlt. Mondják, hogy minden csoda három napig tart. A Fudzsi azóta is aktív, de nem nagyon. Nem változott meg az alakja, és nem is tört ki teljesen. A közvetlen veszély is elmúlt. Egyelőre.

Itt jegyzem meg, hogy a fukusimai kitörésnek ehhez a dologhoz tudtommal semmi köze nincs. Az egy másik vonulat. Még jó, hogy Japán ilyen sok fontos történéssel tud szolgálni.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	5
ELSŐ RÉSZ: A VÁLTOZÓ JAPÁN.....	13
A gazdagodáshoz vezető út.....	15
Az építkezések.....	22
Fütyülő madarak a metróban	33
Nozomi	36
Kalandos utazás, egy hibrid autó és GPS japán módra	40
Az eltűnt lomtalanítás	47
A keiszacu szan	51
Nyelvtudás – angolul, japánul	58
Öltözködés, megjelenés.....	62
„Minden száz jen”	71
Életmódváltozások	74
Belátni a császári palotába.....	79
Üzleti partnerek – minden másképpen van?.....	85
Politika: a japán rendszerváltás	101
MÁSODIK RÉSZ: A VÁLTOZATLAN JAPÁN.....	115
A tejeskávé ára	117
Útépítés.....	121
Sirai szan esküvője	123
Egészségügyi szolgáltatások	132
A szumó és változásai	137
Még a szumóról – kik és hogyan játsszák?	148
Japán éttermek és ételek	164

A fugu	171
Okonomijaki.....	176
Egy japán panzió.....	177
...és a Fudzsi sem változott	182
HARMADIK RÉSZ: TÉVÉ–MOZI–IRODALOM.....	189
Nézzünk tévét!	191
Film.....	194
Wasabi étterem és Jean Reno	196
Haiku	198
Macska vagyok (Vagahai va neko de aru).....	201
Hacsikó, a hűség szobra	203
A 47 ronin története	206
Norvég erdő	213
NEGYEDIK RÉSZ: EMBEREK ÉS ESETEK.....	217
Kommunikáció	219
Jamagucsi, a mormon.....	230
Vakiszaka, a kiskert és a bicikli.....	240
Egy felvételi vizsga következményei.....	242
Vakita szan vállalkozása	248
Zsuzsa Japánba utazik – kultúrák találkozása.....	255
Baki.....	260
Esetek a metróban.....	265
Meghalt Ohtaki szenszei	271
A Nobel-díj esélye	285
Mivé lettünk?	289
Látogatás a régi helyeken	294
RÁADÁS – FUKUSIMA	299